

ЗМІСТ

Анотація	2
СПИСОК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	6
ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТУ PATRIOTISMUS.....	12
1.1. Поняття концепту у лінгвістиці.....	12
1.2. Лінгвокультурологічний підхід до вивчення концептів у мові.....	16
1.3. Мовна та концептуальна картини світу, проблема їх співвіднесення.....	24
1.4. Лексико-семантичне поле та лексико-семантична група як частина мовної та концептуальної картин світу.....	29
1.5. Методологічні засади дослідження концептів на лексико-семантичному та стилістичному рівнях мови.....	35
Висновок до 1 розділу.....	41
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ МОВНИХ ЗАСОБІВ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ PATRIOTISMUS	43
2.1. Концепт патріотизму: визначення та основні характеристики.....	43
2.2. Інвентаризація лексико-семантичного поля.....	50
2.2.1. Інвентаризація лексико-семантичної групи іменників зі значенням Patriotismus.....	50
2.2.2. Інвентаризація лексико-семантичної групи прикметників зі значенням Patriotismus.....	60
2.2.3. Інвентаризація лексико-семантичної групи дієслів зі значенням Patriotismus.....	64
2.3. Фразеологічні засоби вербалізації концепту.....	67
Висновки до 2 розділу.....	74

РОЗДІЛ 3. ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ "PATRIOTISMUS" У СУЧАСНОМУ МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ ТА ЙОГО КОНОТАЦІЙНІ АСПЕКТИ.....	76
3.1. Вербалізація концепту "Patriotismus" у медійному дискурсі (на матеріалі газетних публікацій/ соціальних мереж).....	76
3.2. Позитивна та негативна конотація концепту Patriotismus.....	84
3.3. Вербалізація фразеологічних засобів у медійному дискурсі.....	91
3.4. Порівняння концептів Patriotismus, Chauvinismus та Hurra-Patriotismus: аналіз цитат та контексту.....	94
Висновок до 3 розділу.....	100
ВИСНОВКИ.....	102
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	106
ДОДАТКИ.....	114

АНОТАЦІЯ

Гараць Людмила Сергіївна. «Вербалізація концепту *Patriotismus* у сучасній німецькій мові». Дипломна робота другого (магістерського) рівня вищої освіти. На правах рукопису. Спеціальність 035 Філологія. Спеціалізація 035.043 Германські мови та літератури (переклад включно), перша – німецька. Івано-Франківськ, 2024.

Магістерська дипломна робота присвячена дослідженню особливостей вербалізації концепту *Patriotismus* у сучасній німецькій мові на основі аналізу реалізації лексико-семантичного поля *Patriotismus* у медійному дискурсі. У розвідці розглянуто теоретико-методологічні засади вивчення концептів. Дослідження базується на застосуванні кількісних формалізованих процедур, за допомогою яких через лексикографічний аналіз визначено склад лексико-семантичного поля концепту *Patriotismus*; здійснено інвентаризацію лексико-семантичних груп іменників, прикметників та процесуальних номінацій, що покривають семантичну сферу концепту *Patriotismus*; у складі кожної лексико-семантичної групи визначено ядро, основний склад, ближню та дальню периферію; описано лексико-фразеологічні засоби вербалізації цього концепту; розглянуто структурно-семантичні характеристики його субстантивних, атрибутивних та процесуальних номінацій. На матеріалі публіцистичного текстового масиву проаналізовано реалізацію семантики субстантивних, атрибутивних, процесуальних та фразеологічних номінацій концепту *Patriotismus*.

Ключові слова: вербалізація, концепт, концептуальна картина світу, мовна картина світу, концепт *Patriotismus*, лексична одиниця, лексико-семантичне поле, лексико-семантична група.

ZUSAMMENFASSUNG

Harats L.S. «Verbalisierung des Konzepts „Patriotismus“ im modernen Deutsch». Diplomarbeit der zweiten (Master-) Stufe der Hochschulbildung. In Form eines Manuskripts. Fachrichtung 035 Philologie. Fachbereich 035.043 Germanische Sprachen und Literaturen (einschließlich Übersetzung), erste Sprache – Deutsch. Iwano-Frankiwnsk, 2024.

Die Masterarbeit widmet sich der Untersuchung der Besonderheiten der Verbalisierung des Konzeptes *Patriotismus* in der deutschen Gegenwartssprache anhand der Analyse der Umsetzung des lexikalischen und semantischen Feldes Patriotismus im Mediendiskurs. Es werden die theoretischen und methodischen Grundlagen der Begriffsforschung betrachtet. Die Studie basiert auf der Anwendung quantitativ formalisierter Verfahren, die mittels lexikographischer Analyse die Zusammensetzung des lexikalisch-semantischen Feldes vom Konzept *Patriotismus* bestimmen; es wird eine Bestandsaufnahme lexikalisch-semantischer Gruppen von Substantiven, Adjektiven und prozeduralen Nomina durchgeführt, die den semantischen Bereich des Konzeptes *Patriotismus* abdecken; der Kern, die Grundzusammensetzung, die nahe und die ferne Peripherie jeder lexikalischen und semantischen Gruppe werden identifiziert; lexikalisch-phraseologische Mittel der Verbalisierung dieses Konzeptes werden beschrieben; strukturelle und semantische Merkmale seiner substantivischen, attributiven und prozeduralen Nominierungen werden berücksichtigt. Auf der Grundlage des publizistischen Textmaterials wird die Umsetzung der Semantik der substantivischen, attributiven, prozeduralen und phraseologischen Nominierungen des Konzeptes *Patriotismus* analysiert.

Schlüsselwörter: Verbalisierung, Konzept, konzeptuelles Weltbild, sprachliches Weltbild, Patriotismus, lexikalische Einheit, lexikalisch-semantisches Feld, lexikalisch-semantische Gruppe.

ВСТУП

У сучасному світі концепт патріотизму набуває нового значення, оскільки соціальні, політичні та культурні зміни впливають на сприйняття національної ідентичності та взаємозв'язок між особистістю і державою. Поняття патріотизму в кожній мові є відображенням культурних та історичних реалій, а його вербалізація у різних лінгвокультурах часто має свої особливості. Мова, як основний засіб комунікації та відображення культурних цінностей, відіграє ключову роль у формуванні та вираженні патріотичних почуттів. Концепт "Patriotismus" у німецькій мові є складним та багатограним явищем, яке відображає історичний досвід, культурні традиції та сучасні реалії німецького суспільства. Вивчення концепту *Patriotismus* у сучасній німецькій мові є важливим для розуміння того, як сучасне німецьке суспільство формує і виражає свої патріотичні ідеї та цінності через мову. Аналіз лексичних і стилістичних засобів, що використовуються для вербалізації цього концепту, дозволяє глибше зрозуміти функціонування патріотизму у різних дискурсивних практиках.

Актуальність дослідження зумовлена зростаючим інтересом до питань національної ідентичності, патріотизму та їхнього мовного втілення в умовах глобалізації та зростаючих міжкультурних контактів. У німецькому суспільстві останнім часом спостерігається нова хвиля дискусій навколо патріотизму, що зумовлює необхідність детального вивчення цього феномену. Мовні засоби, через які виражається патріотизм, є важливими індикаторами соціальних змін, а також впливів, які ці зміни мають на громадськість. Крім того, дослідження мовних засобів вербалізації цього концепту сприяє розвитку лінгвокультурології та когнітивної лінгвістики, поглиблюючи наше розуміння взаємозв'язку між мовою, культурою та мисленням.

Проблема вербалізації концептів, зокрема концепту *Patriotismus*, привертала увагу багатьох дослідників. Значний внесок у розвиток теорії

концептів та їх вербалізації зробили такі вчені, як Дж. Лакофф, М. Джонсон, А. Вежбицька, Л. Талмі. У контексті німецької мови важливими є праці Д. Буссе, В. Тойберта, П. Айзенберга, які досліджували особливості концептуалізації та вербалізації абстрактних понять у німецькій мові. Дослідження Г. Пауля, А. Вірлахера, К. Адамчика зосереджувались на культурно-історичних аспектах концепту *Patriotismus* у німецькому мовному просторі.

У галузі українського мовознавства питання лінгвоконцептології висвітлені в роботах багатьох видатних учених. Серед них особливої уваги заслуговують праці І. Голубовської, К. Голобородько, С. Жаботинської, В. Жайворонка, А. Загнітка, А. Зеленька, В. Іващенко, В. Кононенка, М. Кочергана, Л. Лисиченко, Т. Монахової, Н. Плотнікової, А. Приходька, Т. Радзівєвської, О. Селіванової, М. Федурко та інших. Кожен з цих дослідників зробив вагомий внесок у розвиток теорії концепту, пропонуючи свої унікальні підходи та методи аналізу.

Метою дослідження є дослідження окремих аспектів лексико-семантичної системи мови, виявлення семантичних характеристик компонентів різночастиномовного лексико-семантичного поля на позначення концепту *Patriotismus* на матеріалі синонімічних та тлумачних словників, а також публіцистичних текстів.

Об'єктом дослідження є різночастиномовне лексико-семантичне поле на позначення концепту *Patriotismus* у німецькій мові..

Предмет дослідження – семантичні характеристики компонентів досліджуваного різнокатегоріального лексико-семантичного поля на позначення концепту *Patriotismus* у німецькій мові.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

1. Визначити теоретичні засади дослідження концептів у лінгвістиці.
2. Охарактеризувати лінгвокультурологічний підхід до вивчення концептів.
3. Проаналізувати співвідношення мовної та концептуальної картин світу.

4. Дослідити лексико-семантичне поле концепту *Patriotismus*.
5. Виявити та систематизувати фразеологічні засоби вербалізації концепту.
6. Проаналізувати особливості вербалізації концепту *Patriotismus* у медійному дискурсі.
7. Порівняти концепти *Patriotismus*, *Chauvinismus* та *Hurra-Patriotismus* у контексті їх вербалізації.

Методи дослідження зумовлені реалізацією мети, завдань та аналізованим матеріалом, зібраним індуктивним та узагальненим дедуктивним шляхом. За допомогою описового методу здійснено дослідження синтагматики, окресленого лексико-семантичного поля. Для визначення особливостей функціонування одиниць у різному контекстуальному оточенні й вивчення їхньої синтагматики використані елементи дистрибутивного аналізу. Елементи компонентного аналізу – для встановлення епідигматичних характеристик через словникові дефініції. Квантитативні методи застосовувалися для визначення кількісних характеристик досліджуваних лексичних одиниць, а саме: при визначенні складу групи. Метод компонентного аналізу для вивчення семантичної структури лексем; метод контекстуального аналізу для виявлення особливостей функціонування мовних одиниць у різних контекстах; метод концептуального аналізу для визначення змістового наповнення концепту; метод дискурс-аналізу для дослідження реалізації концепту в медійному дискурсі; порівняльний метод для зіставлення споріднених концептів.

Наукова новизна роботи полягає у комплексному дослідженні вербалізації концепту *Patriotismus* у сучасній німецькій мові з урахуванням лінгвокультурологічного та когнітивного аспектів. Вперше проведено системний аналіз лексико-семантичного поля концепту *Patriotismus* у німецькій мові з урахуванням сучасних тенденцій розвитку мови та суспільства. Новим є також порівняльний аналіз вербалізації концептів *Patriotismus*, *Chauvinismus* та *Hurra-Patriotismus* в медійному дискурсі.

Матеріал дослідження. Матеріал дослідження. Джерелом фактичного матеріалу слугували п'ять тлумачних та синонімічних словників німецької мови: *Duden*, *OpenThesaurus*, *Großes Wörterbuch der deutschen Sprache*, *Woxikon* та *Wiktionary*. Ці словники були використані для інвентаризації лексико-семантичного поля концепту *Patriotismus* та аналізу його семантичних характеристик.

Для дослідження вербалізації концепту *Patriotismus* у медійному дискурсі були використані тексти з електронних корпусів найбільш популярних німецькомовних Інтернет-видань, зокрема "*Die Welt*" (2020-2023 рр.), "*Der Spiegel*" (2020-2023 рр.) та "*Die Zeit*" (2020-2023 рр.). Ці джерела були обрані з огляду на їх авторитетність, широке охоплення аудиторії та різноманітність тематики, що дозволяє отримати репрезентативну вибірку сучасного вживання концепту *Patriotismus* у німецькомовному медійному просторі.

Загальний обсяг проаналізованого матеріалу складає 80 лексичних одиниць та фразеологізмів, а також більше 2000 текстових фрагментів із медійних джерел, що містять вербалізацію досліджуваного концепту.

Практичне значення роботи полягає в можливості використання її результатів у курсах з лексикології німецької мови, лінгвокультурології, когнітивної лінгвістики, а також у практиці перекладу та міжкультурної комунікації. Матеріали дослідження можуть бути корисними для розробки навчальних посібників з німецької мови та культури.

Апробація роботи. Основні результати дослідження було представлено та обговорено на VIII Всеукраїнській науковій конференції молодих учених «Сучасні дослідження з лінгвістики, літературознавства і міжкультурної комунікації» ELLIC-2024 (10 жовтня 2024 р.). Основні положення дослідження роботи висвітлено у двох публікаціях – тезах доповіді конференції ELLIC-2024 на тему: «Інвентаризація ЛСП концепту *Patriotismus* на основі лексико-графічного аналізу" та в науковій статті» та у статті «Вербалізація концепту

Patriotismus у сучасній німецькій мові», опублікованій у науковому фаховому виданні категорії «Б».

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів з висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

Загальний обсяг роботи становить 117 сторінок комп'ютерного тексту. Основний зміст роботи викладено на 105 сторінках. Список використаних джерел включає 105 найменування.

У першому розділі розглядаються теоретичні засади дослідження концептів у лінгвістиці.

Другий розділ присвячений аналізу мовних засобів вербалізації концепту *Patriotismus*.

У третьому розділі досліджуються особливості вербалізації концепту *Patriotismus* у медійному дискурсі та проводиться порівняльний аналіз споріднених концептів.

У загальних висновках підсумовуються результати дослідження.

ВИСНОВКИ

Концепт у лінгвістиці є складною ментальною одиницею, що відображає культурно-специфічне розуміння певного явища чи поняття. Він виступає як багатовимірне утворення, що включає понятійний, образний та ціннісний компоненти. Концепти формують основу концептосфери мови та відіграють ключову роль у процесах категоризації та концептуалізації дійсності. Вивчення концептів дозволяє глибше зрозуміти взаємозв'язок між мовою, мисленням та культурою, розкриваючи особливості національного світогляду та ментальності.

Лінгвокультурологічний підхід розглядає концепти як носії культурно значущої інформації, що відображають особливості національного світосприйняття. Цей підхід зосереджується на вивченні взаємодії мови та культури, досліджуючи, як культурні цінності, традиції та історичний досвід впливають на формування та вербалізацію концептів. Він дозволяє виявити культурно-специфічні компоненти значення слів та фразеологізмів, що репрезентують певний концепт. Лінгвокультурологічний аналіз концептів сприяє глибшому розумінню національної картини світу та особливостей міжкультурної комунікації.

Мовна картина світу є відображенням реальності через призму мовних засобів, тоді як концептуальна картина світу представляє собою ментальне уявлення про дійсність. Співвідношення між ними є складним і неоднозначним, оскільки мовна картина світу лише частково відображає концептуальну. Проблема їх співвіднесення полягає у тому, що не всі концепти знаходять пряме вираження в мові, а мовні засоби можуть по-різному інтерпретувати одні й ті ж концепти. Вивчення цього співвідношення дозволяє краще зрозуміти, як мова формує та відображає наше сприйняття світу.

Лексико-семантичне поле та лексико-семантична група є важливими структурними елементами мовної картини світу, що відображають системні зв'язки між лексичними одиницями. Вони організують лексику мови навколо

певних концептуальних сфер, демонструючи, як мова категоризує та структурує реальність. Аналіз лексико-семантичних полів та груп дозволяє виявити особливості концептуалізації різних аспектів дійсності в межах певної мовної спільноти. Ці структури служать своєрідним мостом між мовною та концептуальною картинами світу, відображаючи, як концептуальні уявлення реалізуються в лексичній системі мови.

Дослідження концептів на лексико-семантичному та стилістичному рівнях мови вимагає комплексного підходу, що поєднує методи компонентного аналізу, контекстуального аналізу, та стилістичної інтерпретації. На лексико-семантичному рівні важливим є вивчення семантичної структури слів, їх парадигматичних та синтагматичних зв'язків, що дозволяє розкрити змістове наповнення концепту. Стилiстичний аналіз фокусується на особливостях функціонування мовних одиниць, що вербалізують концепт у різних контекстах та жанрах, виявляючи їх експресивний та оцінний потенціал. Інтеграція цих підходів забезпечує всебічне розуміння концепту як лінгвокультурного феномену.

Концепт *Patriotismus* у німецькій культурі являє собою комплексне та багатовимірне явище, що поєднує в собі емоційну прив'язаність до рідної землі, активну громадянську позицію та критичне осмислення історичного минулого. Хоча етимологічно це слово має грецьке коріння, воно набуло специфічного змісту в німецькому контексті, відображаючи унікальний історичний досвід нації. Особливо значущих трансформацій німецьке розуміння патріотизму зазнало після Другої світової війни, коли виникла нагальна потреба у новому тлумаченні цього поняття, що втілювалося у концепції "*Verfassungspatriotismus*" (конституційного патріотизму). У сучасному німецькому суспільстві патріотизм асоціюється передусім з демократичними цінностями, інклюзивністю та космополітичним світоглядом, що робить його ключовим елементом суспільного дискурсу.

Аналіз іменників, що вербалізують концепт патріотизму, розкриває широкий спектр відтінків патріотичної відданості. Центральне місце в цій лексико-семантичній групі посідають нейтральні терміни *Patriot* та *Patriotin*, які позначають осіб, відданих своїй батьківщині та її цінностям. До основного складу групи входять такі слова як *Nationalist* і *Vaterlandsfreund*, які мають більш виражене емоційне забарвлення і можуть нести політичні чи ідеологічні конотації. На периферії знаходяться терміни, що відображають більш радикальні прояви патріотизму, такі як *Chauvinist* та *Vaterlandsliebhaber*. Важливо відзначити, що семантичне наповнення цих іменників суттєво залежить від контексту їх вживання, особливо в політичній риторичі чи літературних творах, де вони можуть набувати як позитивних, так і негативних значень.

Лексико-семантична група прикметників, пов'язаних з концептом патріотизму, демонструє різноманітні відтінки відданості батьківщині та національним ідеалам. Центральним елементом цієї групи виступає прикметник *patriotisch*, який є найбільш нейтральним і широкоживаним для опису патріотичних почуттів. До ядра групи також належать такі прикметники як *vaterländisch* та *nationalistisch*, які вказують на більш ідеологічно забарвлене розуміння патріотизму, включаючи як позитивні, так і потенційно негативні аспекти. Основний склад групи формують прикметники *heimatliebend* та *vaterlandsliebend*, які акцентують емоційну прив'язаність до рідної землі. На периферії знаходяться такі прикметники як *chauvinistisch* та *völkisch*, які часто використовуються для опису більш радикальних націоналістичних поглядів і мають виражено негативну конотацію в сучасному німецькому дискурсі.

Медіадискурс відіграє ключову роль у формуванні суспільних уявлень про патріотизм. У газетах і соціальних мережах поняття патріотизму часто вербалізується через політичні та соціальні наративи, що відображають актуальні події і тенденції. Вербалізація цього концепту може бути як

нейтральною, так і емоційно забарвленою, залежно від контексту і мети повідомлення. Аналіз газетних публікацій демонструє тенденцію до використання більш вираженої та нейтральної лексики, тоді як соціальні мережі часто відображають більш емоційно забарвлені та поляризовані думки.

Аналіз позитивної та негативної конотації концепту *Patriotismus* виявляє складну динаміку сприйняття патріотизму в німецькомовному середовищі. Позитивна конотація часто пов'язана з ідеями громадянської відповідальності, культурної спадщини та соціальної солідарності, що виражається через такі фрази. Негативна конотація, натомість, проявляється у контекстах, де патріотизм асоціюється з націоналістичними тенденціями або історичними травмами. Цікаво відзначити, що баланс між позитивною та негативною конотацією часто залежить від конкретного контексту та джерела інформації.

Вербалізація фразеологічних засобів у медійному дискурсі відіграє важливу роль у формуванні емоційного та культурного підтексту повідомлень. Вони допомагають створити більш насичені образи та посилити емоційний вплив тексту на читача. У німецьких ЗМІ фразеологізми часто використовуються для підкреслення як позитивних, так і негативних аспектів патріотизму, надаючи текстам глибший зміст і риторичну силу. Фразеологічні засоби, як правило, підкреслюють політичний та соціальний контекст патріотичних ідей, додаючи їм або іронічного, або критичного забарвлення.

Порівняльний аналіз концептів "*Patriotismus*", "*Chauvinismus*" та "*Hurra-Patriotismus*" вказує на різні рівні їх інтенсивності та значення в суспільстві. "*Patriotismus*" зазвичай має позитивний аспект, підкреслюючи любов до батьківщини і захист національних інтересів. "*Chauvinismus*", навпаки, характеризується агресивною формою національної винятковості і нетерпимості до інших. "*Hurra-Patriotismus*" займає проміжне положення, часто вживаючись з іронічним підтекстом для опису поверхневого або надмірно емоційного прояву патріотичних почуттів, особливо в контексті спортивних подій чи

національних свят. Аналіз цитат показує, що ці концепти часто використовуються для критичного осмислення різних форм національної ідентифікації.